

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Skadeståndsrätt - kränkning

Om grundskolelärares möjlighet att erhålla kränkningsskadestånd

Kandidatuppsats i affärsjuridik

Författare: Alexander Harlin

Handledare: Göran Wahlgren

Framläggningsdatum: 120514

Jönköping maj 2012

Kandidatuppsats i affärsjuridik

Titel:	Skadeståndsrätt – kränkning. Om grundskolelärares möjlighet att erhålla kränkningsskadestånd
Författare:	Alexander Harlin
Handledare:	Göran Wahlgren
Datum:	2012-05-14
Ämnesord:	kränkningsskadestånd, undre gräns, särskilda yrkesgrupper, mental förberedelse

---

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att utreda och besvara om grundskolelärare är en utsatt yrkesgrupp samt om grundskolelärare ska anses mentalt förberedda mot kränkningar. Därmed konstatera om den minskade möjligheten för vissa yrkesgrupper såsom poliser och ordningsvakter att erhålla kränkningsskadestånd också ska gälla för grundskolelärare.

För att uppnå syftet har först kränkningens begrepp och hur skadestånd på grund av kränkning kan bli aktuellt utretts. Sedan följer en analys av dels den undre gränsen som Högsta domstolen stadgade gällande möjlighet till skadestånd vid kränkning av särskilda yrkesgrupper och dels hur grundskolelärare kan anses mentalt förberedda mot kränkningar.

Det visar sig i slutsatsen att grundskolelärare ansetts utsatta i förhållande till den specifika arbetsmiljö de arbetar i och på grund av att grundskolelärare måste anses ha vetskap om att de kan bli föremål för kränkande behandling. Därför vill jag påstå att grundskolelärare såsom vissa andra yrkesgrupper bland annat poliser och ordningsvakter inte kan medges skadestånd vid varje kränkande situation utan att någon undre gräns måste gälla.

Bachelor's Thesis in Commercial and Tax law

Titel:	Torts law – tort. About the possibilities for elementary school teachers to obtain compensation for abusive treatment
Author:	Alexander Harlin
Tutor:	Göran Wahlgren
Date:	2012-05-14
Subject terms:	compensation for abusive treatment, lower limit, certain professionals, mentally prepared

---

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate if elementary school teachers are a vulnerable professional group and if elementary school teachers should be mentally prepared for abusive treatment. Thus determine whether the reduced possibility for certain professionals such as police officers and order guards to obtain compensation for abusive treatment also shall apply for elementary school teachers.

To reach that purpose, first the concept of abusive treatment and how compensation for abusive behavior becomes topical have to be straighten out. Then follows an analysis of both the lower possibility to obtain compensation for abusive treatment, but also how elementary teachers can be mentally prepared abusive treatment.

It turns out in the conclusion that elementary school teachers are considered vulnerable in relation to the specifications of their work environment and because of that elementary school teachers must be deemed to have knowledge of that they may be subject to abusive treatment. Therefore I believe that elementary school teachers as certain professionals like police officers and order guards may not be granted compensation for every situation of abusive treatment, a lower limit must apply.

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och avgränsning.....	2
1.3	Metod och material	3
1.4	Disposition.....	4
2	Kränkning	5
2.1	Inledning.....	5
2.2	Angrepp mot annans person.....	6
2.3	Angrepp mot annans frid	7
2.4	Angrepp mot annans ära	8
2.5	Skadestånd på grund av kränkning.....	10
3	Den undre gränsen.....	14
3.1	Inledning.....	14
3.2	Utsatta yrkesgrupper	15
3.3	Situationer över och under gränsen.....	17
3.3.1	Över gränsen.....	17
3.3.2	Under gränsen	20
4	Förberedelse mot kränkning	23
4.1	Inledning.....	23
4.2	Befogenheter i lag	23
4.3	Under utbildningen.....	25
4.4	Arbetsinstruktioner	26
4.5	Sedvänja och allmän vetskap.....	27
5	Sammanfattande slutsatser.....	29
6	Referenslista.....	34

Förkortningslista

BrB	Brottsbalk 1962:700
Ds	Departementsserien
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PL	Polislag 1984:387
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslag 1972:207
SL	Skollag 2010:800
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att arbeta som polis kan i många fall vara ett psykiskt påfrestande arbete, det torde inte vara helt ovanligt att en polis under tjänsteutövandet bemöts på ett sätt som folk i allmänhet skulle uppfatta som kränkande.¹ Det kan till exempel handla om hot eller våld. I rättspraxis har Högsta domstolen stadgat att personer som arbetar inom vissa utsatta yrken såsom poliser och ordningsvakter inte alltid har samma möjligheter till skadestånd i vissa fall av kränkning. Sådant torde kunna bli fallet vid mindre allvarliga angrepp av bland annat förolämpningar, ofredanden eller våldsbrott. Denna undre gräns är satt med anledningen av att Högsta domstolen anser att dessa yrkesgrupper torde vara bättre mentalt förberedda mot angreppen².

En intressant fråga att ställa är i vilken utsträckning denna undre gräns om möjlighet till kränkningskadestånd även gäller andra yrkesgrupper som också kan uppfattas som utsatta. I rättspraxis tar Högsta domstolen primärt sikte på yrkesgrupperna poliser, ordningsvakter och en del anställda inom kriminalvården och den psykiatriska vården³.

Grundskolelärare arbetar med barn och ungdomar i åldrarna 7 till 16 år. Det torde vara allmänt känt att barn och ungdomar i den åldern ännu inte har en fullt utvecklad social förmåga och empati. Detta kan medföra att grundskolelärarna, som i viss mån ansvarar för elevernas lärande i skolan, blir måltavlor för denna bristande sociala förmåga och empati. Det finns statistik som visar att det inte är ovanligt att grundskolelärare blir behandlade eller tilltalade av elever på ett sätt som folk i allmänhet skulle uppfatta som kränkande⁴. Det är därför aktuellt att fråga sig dels om inte grundskolelärare såsom bland annat poliser och ordningsvakter också ska tillhöra yrkesgruppen utsatta och dels om grundskolelärare ska anses mentalt förberedda för viss kränkande behandling under tjänsteutövandet.

---

¹ Fredriksson och Selén s. 62.

² NJA 1994 s. 395, NJA 2005 s. 738, prop. 2000/01:68 s. 50.

³ NJA 2005 s. 738.

⁴ Arbetsmiljöstatistik rapport 2010:3 s. 144, Fredriksson och Selén s. 62.

1.2 Syfte och avgränsning

Huvudsyftet med denna uppsats är att undersöka om den minskade möjligheten för vissa yrkesgrupper såsom poliser och ordningsvakter att erhålla kränkningsskadestånd också ska gälla för grundskolelärare. Därmed även konstatera om grundskolelärare är en utsatt yrkesgrupp samt om grundskolelärare ska anses mentalt förberedda mot kränkningar. De två senare frågorna är nödvändiga att besvara innan huvudsyftet kan besvaras.

Uppsatsen behandlar yrkesgruppen grundskolelärare bland annat på grund av att de i högre utsträckning än många andra yrkesgrupper utsätts för angrepp som kan anses kränkande.⁵ Detta möjligtvis med anledning av att lärare på grundskolenivå arbetar i en utsatt arbetsmiljö med barn och ungdomar utan fullt utvecklad social förmåga och empati.

Uppsatsen omfattar låg-, mellan- och högstadielärare. Jag tror emellertid att högstadielärare är den lärargrupp av de tre som i högsta grad utsätts för kränkningar från elevernas sida. Detta vill jag påstå med anledning av att det torde vara vanligare att en elev i åldern 13 till 16 år kränker en lärare än att en elev i åldern 7 till 13 år gör det.

Det finns statistik som visar hur många gånger under ett års tid grundskolelärare utsätts för kränkande behandling. Detta är också en bidragande orsak till varför det är lämpligt att undersöka denna yrkesgrupp.

En annan anledning till varför endast grundskolelärare behandlas och inte andra yrkesgrupper är tillgången till utrymme för arbetet. En uppsats som omfattar fler yrkesroller tar för stor plats eller tenderar att inte bli tillräckligt ingående i sin utredning.

I arbetet utelämnas en rad brott som emellertid kan uppfattas som kränkande. Detta på grund av att brotten saknar relevans för uppsatsen. Det kan handla om att brotten är av irrelevant karaktär eller att de är för grova och därmed uppenbart faller över den aktuella gränsen. Ett exempel på ett angrepp mot persons ära som inte är relevant är förtal av avlidna. Aktuella fall av angrepp mot ära är istället förtal och förolämpning. Mer om detta under rubriken *kränkning*.

Jag har under rubriken *förberedelse mot kränkning* valt att endast använda mig av polisen som jämförande yrkesgrupp mot grundskolelärare, dels med anledning av att gränsen primärt

---

⁵ Arbetsmiljöstatistik rapport 2010:3 s. 144.

stadgats för poliser⁶ och dels på grund av att det som sagt skulle ta för mycket plats att blanda in fler yrkesgrupper.

Det är meningen att uppsatsen i första hand ska behandlas utifrån ett skadeståndsrättsligt perspektiv, här är emellertid oundvikligt att inte beröra straffrätten i och med dess relevans för skadeståndet. Brottshandlingen återkommer genom hela uppsatsen men endast med anledningen att nå en skadeståndsrättslig slutsats.

1.3 Metod och material

I uppsatsen används flera metoder. Inledningsvis används främst deskriptiv metod då diverse lagrum beskrivs. Den beskrivande delen följs upp av en analytisk del, med början på kapitlet om den undre gränsen och fram till slutsatsen. Under den analytiska delen används sedan vanligt rättsdogmatisk metod, där jag tar hänsyn till rättskällorna i deras hierarkiska ordning. Här strävar jag efter att använda primärkällor framför sekundära källor. Där resonemang om en källa ändå är tagna från någon annan förtydligas detta i texten, vilket ofta efterföljs av en egen uppfattning. Parallellt med den rättsdogmatiska metoden används jämförande metod till exempel för att utreda huruvida läraryrket ska anses som utsatt i förhållande till polisyrket eller inte.

Doktrin används för att förstärka en av mig tagen ståndpunkt eller för att få en ytterligare synvinkel av till exempel ett domskäl i rättspraxis. Litteraturen har även använts för att tolka lag. Sammanfattningsvis kan konstateras att jag vid flera tillfällen behövt använda mig av doktrin som rättskälla, detta kan bero på att jag utreder en fråga som ännu inte besvarats av lagstiftaren, Regeringen eller Högsta domstolen, vilka styr över de tre främsta rättskällorna. Det kan också vara ett resultat av att frågan är relativt ny och av juridiskt intresse. Det bör emellertid förtydligas att doktrin inte används som en rättskälla av större vikt utan tillämpas restriktivt och främst då övriga rättskällor på området är bristfälliga.

Rättspraxis har valts med hänsyn till dess relevans för uppsatsen, här har eftersträvat fall om kränkning mot de aktuella yrkesgrupperna. Här kan även tilläggas att på grund av bristande rättspraxis har jag ibland valt att använda mig av Brottsoffermyndighetens referat-samling där en rad situationer dels från tingsrätterna finns att ta del av på ett överskådligt sätt.

---

⁶ NJA 1994 s. 395.

I övrigt används en relativt liten mängd material i uppsatsen. Detta kan bland annat bero på att frågeställningen är ny och att det därmed inte skrivits något om den specifika jämförelsen, men det kan också bero på att jag är selektiv i min källkritik och att mycket därmed fallit utom det relevanta för uppsatsen.

1.4 Disposition

Uppsatsen börjar med ett inledande kapitel. I kapitel två beskrivs först begreppet kränkning och sedan utreds de aktuella brotten som kan vara kränkande. Kapitlet avslutas med en del om möjligheterna att erhålla skadestånd på grund av kränkning. Kapitel två utgör uppsatsens deskriptiva del.

Härefter följer i kapitel tre en analys av den av Högsta domstolen stadgade undre gränsen. Centralt för kapitlet är den avslutande delen där jag jämför olika i rättspraxis stadgade situationer gällande skadestånd med anledning av kränkande behandling. I och med denna del medges läsaren en tydligare bild av vilka situationer som faller över och under gränsen. I detta kapitel diskuteras även kring utsatta yrkesgrupper.

Innan slutsatsen i kapitel fyra jämförs polisens och grundskolelärares möjlighet att vara mentalt förberedda mot kränkande behandling under tjänsteutövandet. Kapitlet är uppdelat efter olika sätt som yrkesgrupperna kan vara förberedda. Denna del är baserad på Högsta domstolens stadgande i NJA 1994 s. 395.

Avslutningsvis besvaras syftet i en sammanfattande slutsats.

2 Kränkning

2.1 Inledning

Skadestånd på grund av kränkande behandling regleras i 2 kap. 3 § Skadeståndslag 1972:207 (härefter förkortat SkL), paragrafen lyder enligt följande:

”Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta den skada som kränkningen innebär.”

Som framgår av ordalydelsen ska begreppet kränkning förstås såsom angrepp mot annans person, frihet, frid eller ära. Dessa fyra angrepp kan i sin tur delas in i olika brott. Inte alla dessa är aktuella för denna uppsats på grund av karaktären på eller allvarlighetsgraden av brottet. Till exempel, frihetsangreppen människorov och rån torde inte vara aktuella på grund av att de uppenbart ligger över den aktuella gränsens nivå. Det finns därför ingen anledning att fokusera på dessa brott. Även personangreppsbrottet mordförsök eller allvarligare sexualbrott såsom våldtäkt torde falla utanför det aktuella området. Dessa kränkningar är av så grov karaktär att diskussion huruvida skadestånd ska kunna utgå eller inte knappast blir aktuell, snarare hur stort beloppet ska vara.

Angrepp mot annans person som är aktuella är våld i allmänhet, till exempel misshandel. De våldsbrott som är av mycket grov karaktär faller som sagt bort. Inga frihetsangrepp är aktuella för arbetet. Däremot två viktiga angrepp mot en annans frid, olaga hot och ofredande. De angrepp mot någons ära som har relevans torde vara ärekränkningens brotten med undantag för förtal av avliden.⁷

Vissa brott som ligger till grund för skadeståndet behöver emellertid inte begåtts uppsåtligt utan kan begåtts oaktsamt. I 1 kap. 2 § Brottsbalk 1962:700 (härefter förkortat BrB) stadgas att för att brott ska kunna konstateras enligt BrB ska uppsåt föreligga om inget annat anges. Mer om detta under rubriken *skadestånd på grund av kränkning*.

---

⁷ Prop. 2000/01:68 s. 64 f.

Det är också på sin plats att upplysa om att kränkningen ofta yttrar sig annorlunda mot polismän respektive grundskolelärare. Detta kan bero på olika faktorer men framför allt på grund av vem som är den sedvanliga gärningsmannen. Gärningsmannen mot grundskolelärare är en arbetskamrat, en person utifrån men kanske framför allt en skolelev mellan 7 och 16 år. De som kränker polismän är troligtvis äldre än så. Faktorer som har med åldern att göra kan ha betydelse, såsom mental mognad. En ytterligare omständighet med betydelse för gärningsmannaprofilen torde vara att alkohol och droger sällan eller aldrig är orsak till konflikter som uppstår mellan grundskolelärare och elev, medan det är vanligt att den polis ingriper mot på något sätt är berusad.

Brottet är av väsentlig betydelse för frågan om huruvida kränkningen är grund för skadestånd eller inte.⁸ Därför redogörs nedan översiktligt om de för uppsatsen relevanta brotten.

2.2 Angrepp mot annans person

Angrepp mot annans person avser handlingar mot någons liv och hälsa eller mot dennes kroppsliga integritet.⁹ Hit hör en rad våldsbrott, till exempel misshandel. Misshandel regleras i 3 kap. 5 § BrB där stadgas enligt följande:

”Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.”

Det kan först erinras om att misshandelsbrottet normalt delas in i tre svårighetsgrader där mellangraden och de misshandelsfall som anses ringa regleras i ovan nämnda lagrum medan de grova regleras i 3 kap. 6 § BrB.¹⁰ Det grövre brottet är emellertid inte av relevans för uppsatsen på grund av det ovan anförda.

---

⁸ Prop. 2000/01:68 s. 50.

⁹ Prop. 2000/01:68 s. 64.

¹⁰ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 3:27.

Själva misshandeln kan ske på olika sätt och lagtexten specificerar inte hur det kan gå till. Angreppet kan ske med eller utan tillhygge eller vapen. Det kan vara tal om både yttre våld eller andra handlingar, huvudsaken är som sagt att förfarandet förorsakat kroppsskada, sjukdom eller smärta för annan person eller att det försätter personen i vanmakt eller något liknande sådant tillstånd.¹¹

Handlingen ska ha tillfogat annan person kroppsskada, med kroppsskada förstås huvudsakligen typiska skador såsom frakturer, sår eller svullnader. Men till kroppsskada hör också funktionsstörningar av olika slag, till exempel nedsatt hörsel eller förlamning.¹²

Andra angrepp mot annans person som kan vara intressanta i detta sammanhang är bland annat våld mot tjänsteman och vållande till kroppsskada. Jag ska kort nämna något om våld mot tjänsteman då det torde vara av relevans för arbetet. Brottet regleras i 17 kap. 1 § BrB och har i syfte att skydda de myndighetsutövare som har i uppgift att bevara de offentliga funktionerna. Sådana personer kan till exempel vara poliser eller ordningsvakter. Brottet består i att hota tjänstemannen eller utsätta denne för våld.¹³ Mer om våld eller hot mot tjänsteman under rubriken *befogenheter i lag*. Det är också av relevans för skadestandsfrågan att påpeka att vållande till kroppsskada endast kräver oaktsamhet, om brottet begåtts med uppsåt ska det istället klassificeras såsom till exempel misshandel enligt ovan.¹⁴

2.3 Angrepp mot annans frid

Handlingar som kränker annans frid kan också bli föremål för kränkningsskadestånd. Sådana handlingar kan till exempel vara olaga hot eller ofredande. Båda dessa brott är av relevans för uppsatsen på grund av att de torde förekomma mot både polismän och grundskollärare. Brotten behöver inte vara av grov karaktär utan förekommer även av lindrigare slag.

---

¹¹ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 3:29.

¹² Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 3:28.

¹³ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 17:5 f.

¹⁴ 3 kap. 8 § BrB.

Olagi hot regleras i 4 kap. 5 § BrB där stadgas:

”Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för *olaga hot* till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.”

Brottet innebär således att gärningsmannen hotar annan om brott mot person eller egendom. Olaga hot torde föreligga om den utsatte personen haft anledning att tro att gärningsmannen skulle göra verklighet av hotet. Att lyfta vapen mot annan innebär att gärningsmannen höjt tillhygge som kan medföra allvarlig skada mot den drabbade.¹⁵

Ofredande är ett brott som kanske inte är bekant för gemene man. Brottet stadgas i 4 kap. 7 § BrB, lagtexten lyder:

”Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.”

Brottet hänför sig till bland annat lindrigare fall av misshandel till exempel då någon avsiktligt knuffar annan, det kan också handla om att dra i annans kläder eller hår. Då handlingen orsakat personskada ska brottet emellertid klassificeras såsom misshandel.¹⁶

2.4 Angrepp mot annans ära

Med angrepp mot annans ära avses huvudsakligen ärekränkingsbrotten.¹⁷ Hit hör brotten förtal, förolämpning och förtal av avliden, varvid det sista lämnas helt utan hänsyn på grund av att det inte är aktuellt för uppsatsen. En persons ära brukar delas in i två olika delar. För det första såsom det rykte och anseende en person har bland sina medmänniskor, den så kallade objektiva äran. För det andra såsom personens egen känsla av hur medmän-

---

¹⁵ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 4:22 f.

¹⁶ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 4:30.

¹⁷ Prop. 2000/01:68 s. 65.

niskorna ser på och vad de tycker om denne, detta brukar benämnas som ära i subjektiv mening. Förtal kränker den objektiva meningen medan förolämpning kränker den subjektiva.¹⁸

Förolämpningsbrottet är av relativt stor relevans för uppsatsen då brottet torde vara vanligt förekommande mot både poliser och grundskolelärare.

Brottet förtal regleras i 5 kap. 1 § BrB där stadgas enligt följande:

”Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för *förtal* till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den, skall ej dömas till ansvar.”

Brottet består således av att gärningsmannen om någon annan till en tredje person lämnar nedsättande uppgifter. Nedsättande uppgifter är sådana som anses kränkande mot någons goda namn och rykte, som får andra att missakta den utsatte.¹⁹

Lagtexten i 5 kap. 3 § BrB gällande förolämpning lyder enligt följande:

”Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter.

Är brottet grovt, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.”

Förolämpningsbrottet yttrar sig direkt mot den drabbade till skillnad från förtal. I doktrin har konstaterats att uttalanden och beteenden som inte har något annat syfte än att kränka den drabbade personens subjektiva ära ska förstås som förolämpning. Att den drabbades

---

¹⁸ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 5:1.

¹⁹ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 5:9.

subjektiva ära kränks leder inte sällan till att personens psykiska balans och välbefinnande tar skada. Handlingar som faller inom förolämpningens ramar är skällsord, kränkande hotelser eller anklagelser och kränkande skildringar i bild eller dylikt. Fysiskt kränkande handling mot annan person är emellertid ofta att anse som ofredande eller misshandel.²⁰ Gränsdragningen mellan olika brott kan således vara svår att göra.

För att ge en konkret bild av vad förolämpning är ska här studeras ett aktuellt rättsfall. I NJA 1994 s. 557, uttalade gärningsmannen, i samband med att polismän ingripit mot denne, ”era jävla as, jag hatar er, era jävla fascistjävlar”. Högsta domstolen konstaterade att toleransgränsen för sådana uttalanden mot poliser i tjänst emellertid är högre än om uttalandena sker mot personer i allmänhet, men att detta ändå överskridit vad som är godtagbart.

Det här fallet är extra relevant för uppsatsen på grund av att förolämpningen riktar sig mot poliser och på grund av att domen fastställdes efter fallet NJA 1994 s. 395, där Högsta domstolen huvudsakligen stadgade den undre gränsen för möjlighet till skadestånd för poliser som blivit kränkta under tjänsteutövandet. Den gräns som stadgas i det första ovan nämnda polisfallet är nämligen inte överensstämmande med den gräns som stadgas av Högsta domstolen i det andra fallet. En person kan alltså bli dömd för brottet förolämpning enligt BrB, men detta innebär inte alltid att förolämpningen är av så allvarlig karaktär att en polisman som blivit utsatt under tjänsteutövandet kan erhålla kränkningskadestånd enligt SkL där för. Till detta återkommer i nästa kapitel.

2.5 Skadestånd på grund av kränkning

Angrepp mot person som inneburit att den drabbade känner sig kränkt kan medföra skadeståndsansvar för gärningsmannen. De kränkande angreppen kan ha väckt bland annat rädsla, skam eller minskad självrespekt för den drabbade.²¹

Lagstiftaren använder sig i 2 kap. 3 § SkL av begreppet ”ersätta” vilket kan framstå som något missvisande på grund av att den skada som uppkommer med anledning av kränkning inte går att ersätta med ekonomiska medel. Den ersättning som det talas om åsyftar istället skadestånd som ska lindra känslor av obehag och oro efter den kränkande händelsen, ett så kallat ”plåster på såren”. Ett kanske enligt mig lämpligare begrepp är ”upprättelse” eller helt

---

²⁰ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman & Wennberg s. 5:6 f.

²¹ Prop. 2000/01:68 s. 48.

enkelt "skadestånd".²² Brottoffermyndigheten betalar emellertid ut brottsskadeersättning och inte skadestånd vilket är relevant att veta under kapitlet *den undre gränsen*, där flera beslut från myndigheten behandlas.

Ideell skada på grund av kränkning kan jämföras med ekonomisk skada, så kallad förmögenhetsskada. Ekonomisk skada kan ofta direkt ersättas med nya ekonomiska medel, med undantag för vissa fall då händelsen som medfört den ekonomiska skadan även haft kränkande inslag. Detta kan vara fallet vid till exempel väskryckning²³. Det är här intressant att påpeka att båda skadestånd för ideell skada samt för förmögenhetsskada emellertid normalt kräver brott, vilket utreds i nästa stycke.

Det framgår som sagt av regeln att skadestånd för kränkning bland annat kräver brottslig handling. För denna brottsliga handling krävs emellertid inte en fällande dom, endast att själva handlingen varit brottslig. Således finns inga hinder för att en minderårig person som inte kunnat åläggas med straff åläggs skadeståndsansvar enligt 2 kap. 3 § SkL.²⁴ Detta förtydligas i 2 kap. 4 § SkL där det stadgas att den som inte ännu fyllt arton år ska ersätta den skadelidande i skälig mån med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Dessa omständigheter är alltså skäl för eventuell jämkning av skadeståndet för minderårig.

Vid en senare bedömning om grundskolelärares rätt till skadestånd på grund av kränkande behandling saknas alltså betydelse huruvida gärningsmannen blivit dömd för brottet eller inte, endast att själva brottet begåtts.

Som redan konstaterats ovan är angreppet av väsentlig betydelse för skadeståndet. Här ska återigen erinras om att brottet som ligger till grund för skadeståndet inte behöver begåtts uppsåtligen utan kan begåtts oaktsamt. Högsta domstolen stadgade i NJA 1997 s. 315 och NJA 1997 s. 572 att även brott på grund av grov oaktsamhet kan innebära skadeståndsansvar. I det första omnämnda fallet var det tal om en skadevällare som gjort sig skyldig till vållande till kroppsskada, grovt rattfylleri samt smitning. Oaktsamhetsbrottet ska emellertid ha varit av så allvarlig karaktär att det nästan kunnat likställas med uppsåtlig handling. Om

---

²² Ds 2007:10 s. 31.

²³ Prop. 2000/01:68 s. 49.

²⁴ Prop. 2000/01:68 s. 48, Ds 2007:10 s. 22.

gärningen haft uppsåt eller inte ska således inte ha spelat någon roll för den kränkande in-
neboriden i angreppet mot den drabbades integritet.²⁵

För att skadestånd ska kunna utgå på grund av kränkning krävs inte bara brottslig handling utan också att själva kränkningen varit av allvarlig karaktär. Bedömningen huruvida en kränkning är allvarlig eller inte måste ske utifrån varje enskild situation där samtliga omständigheter tas i hänsyn.²⁶ Bedömningen ska emellertid i första hand ske objektivt utifrån dominerande etiska och sociala värderingar.²⁷ I vissa fall kan dock hänsyn tas till den subjektiva uppfattningen av kränkningen. Högsta domstolen slog i NJA 1989 s. 374 fast att kränkningen kan stärkas på grund av tidigare upplevelser hos den drabbade. I det aktuella fallet kallade gärningsmannen den drabbade för ”jävla svartskalle”. Högsta domstolen kompletterade den objektiva bedömningen med en subjektiv bedömning som grundade sig på den drabbades tidigare upplevelser och om gärningsmannen kunnat förutse dessa.²⁸

Härmed ska också förtydligas att bagatellartade fall normalt inte kan bli föremål för kränkningsskadestånd, som redan nämnts måste kränkningen vara av allvarlig karaktär. Det krävs också att den utsatte personligen drabbats av kränkningen, det vill säga att kränkningen inte vänt sig till en grupp utan direkt till en enskild person.²⁹

Skadeståndets storlek med anledning av kränkning bestäms sedan med särskilt beaktande av 5 kap. 6 § 1 st. SkL. Av lagrummet framgår bland annat att storleken ska bedömas med hänsyn till om handlingen haft förnedrande inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att skydda sin egen personliga integritet eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet. Huruvida gärningsmannen haft ånger eller dåligt samvete över den kränkande handlingen eller inte har inte betydelse, såtillvida det inte spelat in på den primära handlingen.³⁰ Skadeståndets storlek torde emellertid inte ha väsentlig betydelse för detta arbete, på grund av att fokus ligger på om ska-

---

²⁵ Prop. 2000/01:68 s. 49, Hellner s. 80.

²⁶ Prop. 2000/01:68 s. 49 f.

²⁷ Prop. 1972:5 s. 572.

²⁸ Prop. 2000/01:68 s. 51 f.

²⁹ Ds 2007:10 s. 43.

³⁰ Prop. 2000/01:68 s. 52.

destånd kan utgå över huvud taget. Jag citerar därmed inte lagrummet och går inte heller vidare med resonemanget.

Med det som ovan anförts vill jag koppla tillbaka till diskussionen gällande gränsen för brott kontra gränsen för skadestånd. Det har konstaterats att skadestånd endast kan utgå då kränkningen varit av allvarlig karaktär, detta krav gäller emellertid inte brottet. Det kan vara en indikator som pekar på varför den brottsliga handlingen inte automatiskt leder till skadeståndsansvar. Här finns således en skillnad mellan lagstiftarens preventiva syfte i BrB och ersättningssyftet i SkL. Denna skillnad kan alltså vara större för särskilda yrkesgrupper såsom polis och ordningsvakter jämfört med för personer i allmänhet på grund av att de särskilda yrkesgrupperna anses ha en större mental beredskap mot kränkningar.

Denna skillnad förtydligas av Högsta domstolen i NJA 1994 s. 557 där gärningsmannen dömdes för förolämpning i samband med att denne kallat polismän enligt följande: ”era jävla as, jag hatar er, era jävla fascistjävlar”.³¹ I fallet var inte tal om skadestånd, om detta beror på att käranden inte yrkat om skadestånd eller inte är oklart. Men en slutsats torde vara att brottet inte varit tillräckligt allvarligt för att innebära skadeståndsansvar men tillräckligt allvarligt för att medföra straffansvar. Således leder inte alltid kränkande brott till skadestånd. Vilket torde vara en tolkning av ordalydelsen i 2 kap. 3 § SkL: ”Den som *allvarligt* kränker någon annan genom brott”.

---

³¹ Jmf. NJA 1999 s. 725, RH 2002:5.

3 Den undre gränsen

3.1 Inledning

Omständigheterna i NJA 1994 s. 395 gäller en polisman som under tjänsteutövandet blev utsatt för våld. Med anledning av detta stadgade Högsta domstolen en riktlinje gällande polisens möjligheter att erhålla skadestånd på grund av bemötande av våld i tjänsten. Polis- mannen blev i det aktuella fallet knivskuren bland annat i ansiktet och på händerna. Skadorna på grund av detta ska enligt karendens yrkande medföra inkomstförlust, framtida lyte, sveda och verk samt olägenheter och kostnader i övrigt.

Högsta domstolen uttalade med härledning av Brottsskadenämnden att hänsyn till om karenden vid brottstillfället i egenskap av polisman var i tjänsteutövning eller inte skulle tas. Detta med anledning av att nämnden vid flera tillfällen avslagit skadeståndsyrkanden från polismän som i tjänst blivit bemötta av våld av mindre allvarligt slag. Medan nämnden inte gjort någon skillnad på om det var en polisman under tjänsteutövandet eller om det var en person i allmänhet som utsatts för grövre våldsbrott. Det grövre våldsbrottet som åsyftades var då polismän utsatts för skarp beskjutning av gärningsman med k-pist. För kränkningen som brottet medförde fick vardera av polismännen 10 000 kr i ersättning³². Här menar Högsta domstolen att någon särbehandling mellan om de utsatta varit poliser eller inte, inte ska göras då våldsbrottet varit av allvarligare karaktär.

Hänsyn till att den skadelidande var polis togs i form av att Högsta domstolen konstaterade att polismän under tjänsteutövandet oftare än personer inom andra yrkesgrupper blir utsatta för hot eller våldshandlingar. Detta menar Högsta domstolen att lagstiftaren uppmärksammat och därmed lagstiftat mot i form av polismäns befogenheter att bemöta våldet. Mer om detta under rubriken *befogenheter i lag*. Med anledning av detta kan varje kränkande handling mot polismän inte ligga till grund för skadestånd. Tyngdpunkten i stadgandet från fallet ligger i att poliser anses vara mentalt bättre förberedda mot hot och våld, till vilket jag återkommer under rubriken *förberedelse mot kränkning*.³³

Således torde den undre gränsen som av Högsta domstolen primärt stadgas i NJA 1994 s. 395 endast anses gälla poliser i sin yrkesutövning då inget annat sägs. Kränkningsska-

---

³² Brottsskadenämndens verksamhetsberättelse 1990/91 s. 18.

³³ Prop. 2000/01:68 s. 66.

destånd kan inte utgå i alla situationer av mindre grova våldsbrott medan ingen skillnad ska göras mellan folk i allmänhet och polisman vid fall av grövre våldsbrott. För att kunna jämföra om gränsen även kan gälla andra yrkesgrupper såsom grundskolelärare är det viktigt att utreda på vilket sätt poliser är utsatta under tjänsteutövandet.

3.2 Utsatta yrkesgrupper

Efter att Högsta domstolen stadgade den undre gränsen har gränsen utvecklats i bland annat ett förarbete till skadeståndslagen gällande ideell skada.³⁴ I propositionen utvidgas vilka yrkesgrupper som ska anses särskilt utsatta för till exempel hot och våld. De yrken som nämns är polismän, ordningsvakter och en del anställda inom kriminalvården och psykiatrin.³⁵ För att kunna dra paralleller till andra yrken än de som nämns i proposition krävs en vidare utredning av varför dessa anses utsatta och bättre förberedda mot kränkande handlingar.

Propositionen ger liten härledning i frågan varför de tidigare nämnda yrkesgrupperna anses ha bättre beredskap.³⁶ Vad Regeringen tar sikte på är att dessa yrkesgrupper under tjänsteutövandet har att räkna med mindre allvarliga brottsangrepp och att det ingår i deras normala arbetsuppgifter att hantera personer som är våldsamma eller allmänt ordningsstörande. Vetskapen om att hantera dessa personer i tjänsten ska göra dem bättre mentalt förberedda för eventuella mindre grova kränkningar.³⁷ Det bör tilläggas att yrkesutövarna inte ska behöva tåla angrepp mot den privata sfären eller skymfliga handlingar som direkt angriper den enskildes person. Ett sådant fall kan vara då personen utsätts för kränkning av allvarligare slag. Regeringen menar att yrkesutövaren till exempel inte ska behöva tåla att bli spottad rakt i ansiktet, vilket står i strid med Högsta domstolens bedömning av NJA 1999 s. 725 där en polisman inte var berättigad kränkningskadestånd efter att ha blivit spottad i ansiktet i samband med en ingripandesituation.³⁸

Den stadgade gränsen var av praktisk betydelse i hovrättens avgörande i fallet RH 2002:5 gällande skadestånd på grund av att en biljettkontrollant blivit hotad i tjänsten. Gärnings-

---

³⁴ Prop. 2000/01:68.

³⁵ Prop. 2000/01:68 s. 50.

³⁶ Prop. 2000/01:68 s. 66.

³⁷ NJA 1994 s. 395, NJA 1999 s. 725.

³⁸ Prop. 2000/01:68 s. 50.

mannen hade i det aktuella fallet hotat biljettkontrollanten med orden ”ett ord till och jag krossar skallen på dig”. Detta ansåg hovrätten, som sista instans, inte vara en tillräckligt allvarlig kränkning för att skadestånd skulle kunna vara aktuell. Koppling drogs till NJA 1994 s. 395, och det konstaterades att vissa yrkesgrupper måste ha en mental beredskap mot kränkande behandling i tjänsten. Hovrätten torde alltså ha tillämpat dels stadgandet om den undre gränsen för poliser och dels propositionen gällande ideell skada, där Regeringen öppnade upp detta stadgande att gälla ytterligare yrkesgrupper. En slutsats av domen torde innebära att det är möjligt att tillämpa riktlinjerna om en undre gräns som stadgats i rättspraxis och sedan stärkts i bland annat propositionen om ideell skada på andra yrkesgrupper än de tidigare nämnda.

Det ska också nämnas att gränsen endast omfattade kränkningsskadestånd på grund av brott i form av hot eller våld, detta torde ha utvidgats till att även gälla ärekränkingsbrotten, förutsatt att brottet är av allvarlig karaktär.³⁹

Vidare har fler yrkesgrupper tolkats in under begreppet utsatta. Lärare tillsammans med tjänstemän inom socialvården nämndes först i doktrin där det ansågs oklart huruvida resonemanget kring den undre gränsen även kunde gälla dem eller inte.⁴⁰ Något senare kom emellertid annan doktrin som anser att det inte finns något som hindrar att resonemanget även skulle kunna gälla lärare, tjänstemän inom socialtjänsten eller andra befattningshavare.⁴¹ Den senare uppfattningen är emellertid knapphändigt uppbackat, det enda som pekar för att lärare också skulle kunna omfattas är att inget pekar mot det.

Här torde emellertid frågan huruvida grundskolelärare utgör en utsatt yrkesgrupp eller inte kunna besvaras. Arbetsmiljöverket har för år 2009 tagit fram siffror på hur stor del av alla grundskolelärare som har hamnat i bråk eller konflikt med andra personer än arbetskamrater eller chefer, samt hur stor del som varit utsatta för hot eller våld. Andra personer än arbetskamrater eller chefer torde vara elever eller föräldrar till elever samt andra utomstående personer. Siffrorna visar att 74 % av grundskolelärare hamnat i bråk eller konflikt och 30 %

---

³⁹ Prop. 2000/01:68 s. 50, 66.

⁴⁰ Bengtsson & Strömbäck s. 70.

⁴¹ Hellner & Radetzki s. 82.

varit utsatta för hot eller våld.⁴² Andelen är hög i förhållande till andra yrkesgrupper. Det här pekar på att grundskolelärare utgör en relativt utsatt yrkeskategori.

Hänsyn ska också tas till grundskolelärarnas sysselsättning och vilka de jobbar med. Som redan konstaterats arbetar grundskolelärare med barn och ungdomar i åldrarna 7 till 16 år och det tål att upprepas att dessa inte uppnått samma sociala förmåga som vuxna, detta torde vara allmänt känt. Lärarna som till viss del ansvarar för barnen och ungdomarnas lärande i skolan och därmed handskas med eleverna mycket kan lätt bli utsatta för denna bristande sociala förmåga. Utan att för mycket gå in på andra områden än det juridiska kan konstateras att det härmed finns en utsatthet i att jobba med unga människor. Detta kan jämföras med det finns en utsatthet för kriminalvårdare som arbetar med de intagna på anstalt.

En jämförelse mellan yrkesgrupperna och hur väl de förbereds mot kränkande behandling i lag, under utbildning samt i arbetsinstruktioner torde ge bättre fog för den ovan tagna ståndpunkten. Se kapitlet *förberedelse mot kränkning* för sådan utredning. Men för att en tydligare uppfattning av vad den undre gränsen utgör ska först aktuell rättspraxis analyseras.

3.3 Situationer över och under gränsen

I denna del kommer främst behandlas olika situationer som antingen fallit över eller under gränsen som ovan beskrivs. Detta för att få en tydligare uppfattning om vart gränsdragningen ska ske. Här kommer alltså fokus läggas på av vilken art och på vilken nivå brottet varit som medfört kränkningsskadestånd samt under vilken situation brottet begåtts.

Ordningen som rättsfallen behandlas i går från grövre till mindre grova brott som inneburit skadestånd. Jag övergår sedan till situationer som inte ansetts tillräckligt grova för att kränkningsskadestånd skulle utgå. Även dessa fall rangordnas enligt ovan nämnda ordning. På detta sätt tydliggörs gränsen.

Sex situationer över respektive under gränsen ska analyseras.

3.3.1 Över gränsen

En situation som varit grundande för skadestånd är det, vid det här laget bekanta fallet, NJA 1994 s. 395. Polisman blev under tjänsteutövandet knivskuren i ansiktet och på hän-

---

⁴² Arbetsmiljöstatistik rapport 2010:3 s. 144.

derna. Brottet rubricerades som allvarligare misshandel och medförde skadeståndsansvar. Högsta domstolen konstaterade att brottet legat långt över gränsen för vad en polisman i tjänsten ska behöva vara mentalt förberedd för och därmed tåla.

I nästa dom, NJA 2005 s. 738, behandlar Högsta domstolen ett fall där polisman i tjänsten blivit spottad i ansiktet. Det ska emellertid redan nu erinras om den skiljaktighet som rådde kring domen. Beslutet fattades med majoritet om sju mot sex. Detta kan i sig sänka det prejudicerande värdet på domen. Rättsfallet är emellertid av vikt på grund av att det behandlar den då relativt nya lagstiftningen om skadestånd för allvarlig kränkning⁴³. NJA 1999 s. 725 beskriver också hur en polisman under tjänsteutövandet blev spottad i ansiktet, men inget skadestånd blev här aktuellt. Lagstiftningen såg emellertid annorlunda ut då och Högsta domstolen menar med domen från 2005 att den nya ordalydelsen av 1 kap. 3 § SkL, i nu gällande 2 kap. 3 § SkL, ger en generösare bedömning för brottsoffret. Härmed bifölls i detta fall polismannens yrkande om skadestånd på grund av kränkning i form av ofredande även om fallen torde vara snarlika varandra. Vidare om NJA 1999 s. 725 under rubriken *under gränsen*.

På grund av bristande antal rättspraxis från Högsta domstolen tas även hänsyn till fall från Brottsoffermyndigheten. Diarienummer 2365/06 gäller hot mot tjänsteman samt, likt ovan, bespottning mot polisman i tjänst. Varför detta fall inte behandlas på samma nivå eller innan NJA 2005 s. 738 är på grund av rättskällevärdet, Högsta domstolen kontra Brottsoffermyndigheten, där det senare är av mindre styrka. I uppsatsen strävar jag efter att i första hand analysera de situationer som behandlats av Högsta domstolen, även om fall från Brottsoffermyndigheten är något allvarligare än rättspraxis. Skillnaden mellan rättskällevärdet görs emellertid endast vid snarlika fall.

Åter till diarienummer 2365/06, vad som gör fallet intressant är det uttalande gärningsmannen gjort i samband med bespottningen. Gärningsmannen sade sig ha hepatit C, hotade att ta reda på var polismannen bodde samt hotade att skada eller döda polismannen. Brottsoffermyndigheten framhöll att gärningen visserligen skett i samband med ingripandet mot gärningsmannen vilket torde medföra en större beredskap mot dylika förfaranden, men att hoten varit personligt riktade mot polismannen samt att polismannen haft anledning att anta att personen haft hepatit C. Med anledning av detta och med iakttagande av

---

⁴³ SFS 2001:732.

att saliv träffat polismannen i ögat medgavs polismannen ersättning på grund av allvarlig kränkning av den personliga integriteten. Det skadar här inte att påminna om skillnaden som görs mellan handlingar som riktar sig mot den privata sfären och de som inte gör det. Under rubriken *utsatta yrkesgrupper* konstaterades att de utsatta yrkesutövarna, även om de anses vara bättre mentalt förberedda för hot eller våld i tjänsten, inte ska behöva tåla angrepp mot den privata sfären eller skymfliga handlingar som direkt angriper dem. Det kan vara intressant att koppla samman detta med vad som konstaterades under rubriken *skadestånd på grund av kränkning*, att det krävs att den utsatte personligen drabbats av kränkningen, det vill säga att kränkningen inte vänt sig till en grupp utan direkt till den enskilda personen. Det torde alltså finnas en likhet mellan att det krävs att handlingen mot särskilda yrkesgrupper angriper den privata sfären och den allmänna regeln för skadestånd på grund av kränkning, i båda fallen krävs att handlingen angriper den enskilda personen.

Diarienummer 704/10 i Brottsoffermyndighetens referatsamling behandlar en situation då väktare i tjänsten blivit dödshotad och hindrad att stänga dörren till bilen. Här uttalade Brottsoffermyndigheten att väktaren inte haft skäl att räkna med förfarandet och att situationen inte skedde i samband med myndighetsutövande. Detta medförde brottsskadeersättning.

Vidare ska ännu ett fall till Brottsoffermyndigheten belysas. Diarienummer 12077/10, där socialsekreterare blivit verbalt hotad över telefonen vilket medförde brottsskadeersättning.

Det sista fallet innan situationer under gränsen behandlas är ett mål från hovrätten, nummer RH 2006:16. Två polismän blev under tjänsteutförandet förolämpade. Det är av betydelse att den ena polismannen var kvinna och den andra med annan bakgrund än svensk. Den kvinnliga polismannen erhöll inte skadestånd efter att gärningsmannen bland annat kallat denne ”snutfitta”, jag återkommer till denna situation under rubriken *under gränsen*. Medan polismannen med annan bakgrund än svensk erhöll skadestånd efter följande uttalanden: ”djävla blatte”, ”negerdjävel” och ”djävla invandrare”, samt liknande uttryck. Hovrätten fann att de återkommande aggressiva och rasistiska uttrycken inneburit att polisman- nens privata sfär angripits. Polismannen tilldömdes kränkningsskadestånd.

Vi kan således konstatera att situationer som överskrider gränsen och inte är brott av grov karaktär, angriper tjänsteutövarens privata sfär eller sker vid annat tillfälle än ingripandeförfarandet då den tjänstgörande anses vara bättre förberedd.

3.3.2 Under gränsen

Det första fallet som ska behandlas där kränkningen inte var tillräckligt allvarlig för att skadestånd skulle utgå är diarienummer 5698/10 ur Brottsoffermyndighetens referatsamling. Fallet gäller en polisman som i tjänsten anlände till en plats där gärningsmannen hotade två av dennes kollegor med pistol, när polismannen anlände blev även han hotad med pistolen. Varför situationen inte varit tillräckligt allvarlig för kränkningsskadestånd är på grund av att polismannen torde varit mentalt förberedd på att något dylikt kunde ske när han kallades till platsen. Polismannen var medveten om att situationen gällde en gärningsman som hotade andra polismän med pistol. Härmed hade han enligt Brottsoffermyndigheten att räkna med att samma sak kunde hända honom. Ingen ersättning för kränkning beviljades.

De två nästkommande fallen gäller båda bespottning och behandlas som redan nämnts i ordning av rättskällevärde, oberoende av om det ena fallet skulle vara av något allvarligare karaktär än det andra.

Som redan nämnts under rubriken *över gränsen* beskrivs i NJA 1999 s. 725 hur en polisman utsattes för bespottning. Till skillnad från flera i tiden senare fall gällande bespottning utgick här inget skadestånd för kränkning. Anledningen till detta torde vara att lagstiftningen gällande skadestånd för kränkning ändrades i september 2001 till en, för den utsatte, generösare version⁴⁴. Med detta i åtanke kan konstateras att inte bara lagen utan även möjligheten för särskilda yrkesgrupper att erhålla skadestånd för kränkningar ändrats. Gränsen har således förskjutits parallellt med lagstiftningen utan att yrkesgruppernas förberedelsegrad egentligen förbättrats. Liksom folk i allmänhet har även de utsatta yrkesgrupperna i och med den nya lagstiftningen medgivits en större möjlighet att erhålla kränkningsskadestånd.⁴⁵

Här är intressant att utreda nästa fall som även det gäller bespottning, diarienummer 321/06. Polisman blev under ingripandet mot berusad man spottad i ansiktet. Brottsoffermyndigheten bedömde i detta fall att situationen inte varit tillräckligt allvarlig för att ersättning skulle utgå. Beslutet grundades på att bespottningen skett under ingripandet mot gärningsmannen samt att den kränkande handlingen inte var tillräckligt allvarlig för att skadestånd därav skulle kunna utgå.

---

⁴⁴ NJA 2005 s. 738.

⁴⁵ NJA 2005 s. 738, dnr 321/06.

Med beaktande av de domar och beslut som ovan utretts gällande bespottning mot särskilda yrkesgrupper, vill jag påstå att bedömningen huruvida skadestånd eller brottsofferersättning ska utgå eller inte är hårfin. Beaktande måste som redan konstaterats särskilt tas till om handlingen angripit den drabbades privata sfär och hur väl mentalt förberedd den drabbade varit. Bespottning torde ofta ligga precis på eller i alla fall nära den nämnda gränsen.

Likt diarienummer 704/10 gäller nästa fall med diarienummer 5433/10 väktare som under tjänsteutövandet blivit hotad. Gärningsmannen uttalade att denne åsyftade att döda väktaren. Till skillnad från det först nämnda fallet utgick här emellertid ingen ersättning på grund av kränkning. Oklarhet råder huruvida skillnaden beror på om det senare hotet skett under ingripande av väktaren eller om skillnaden berott på att gärningsmannen i det första fallet även hindrat väktaren från att stänga bildörren och på så sätt frihetsberövat denne. Även här kan alltså konstateras ett gränsfall.

RH 2002:5 behandlar en situation då biljettkontrollant i samband med tjänsteutförandet blev utsatt för hotelser i form av följande: ”ett ord till och jag krossar skallen på dig”. Hovrätten gör i det aktuella fallet först en bedömning av brottets allvarlighetsgrad och tar sedan med denna bedömning i åtanke hänsyn till skadeståndsfrågan. Vad som är intressant i detta fall är hur hovrätten motiverar brottet som mindre allvarligt. Hovrätten pekar på att biljettkontrollanten ingått i en grupp om femton personer som arbetade tillsammans. Om vikt ska läggas vid detta iakttagande kan det uppfattas som något märkligt att Högsta domstolen inte gjort liknande bedömning eller ens uppmärksammat denna faktor gällande andra yrkesgrupper arbetandes i grupp, såsom till exempel polismän.

Hovrätten beslutar att kränkningsskadestånd inte ska utgå. Det bör emellertid också upplysas om att domen tagits under tiden då den gamla lagstiftningen gällande kränkningsskadestånd fortfarande var aktuell.

Det sista fallet som inte inneburit något skadestånd för den drabbade är även det sista som behandlas under rubriken *över gränsen*. Situationen reglerar som sagt två yrkanden om skadestånd. Det konstaterades att polismannen med annan bakgrund än svensk erhöll skadestånd för kränkning på grund av förolämpning. Yrkande nummer två gällde en annan polisman som även denne blivit utsatt för samma gärningsman vid samma tillfälle. Polismannen som var kvinna blev kallad ”snutfitta” och ”snuthora” samt dylikt. Hovrätten uttryckte att de kränkande tillmälena mot polismannen utgjorde ärekränkingsbrottet förolämpning men inte av den karaktär som krävs för att det ska anses angripa polismannens

privata sfär och därmed vara grundande för kränkningsskadestånd. Fallet innehåller alltså två skadeståndsdomar, varvid en inneburit skadestånd till den drabbade och den andra inte. Hovrätten angav att förolämpningarna i princip var av olika slag och att förolämpningarna mot den kvinnliga polismannen givit uttryck för gärningsmannens ilska och irritation över ingripandet, vilket medgav att tolka dem som skällsord inte riktade mot den utsattes privata sfär.

4 Förberedelse mot kränkning

4.1 Inledning

I rättspraxis stadgade Högsta domstolen som bekant att vissa yrkesgrupper har en mental beredskap för kränkande behandling. Den mentala beredskapen grundades i att, framför allt poliser, har att räkna med att bemötas med hot, våld eller annan kränkande behandling, att detta ingår i de normala arbetsuppgifterna.⁴⁶ Således torde gränsen för att bli kränkt sättas något högre för dessa yrkesgrupper än för den person som inte normalt utsätts för sådana förfaranden. Den undre gränsen redogörs för under rubriken med samma namn.

Att en yrkesgrupp konsekvent är utsatt för kränkande behandling kan inte ensamt medföra en minskad möjlighet till kränkningskadestånd, detta måste vara kopplat till huruvida dessa haft möjlighet att förbereda sig mot behandlingen eller inte. I NJA 1994 s. 395 stadgas att lagstiftaren tillgodosett polisens utsatthet med befogenheter att agera mot detta, samt att polismän erhållit särskilt skydd i form av tjänstemannaskyddet⁴⁷. Men jag vill påstå att mental förberedelse även sker under utbildning, i eventuella arbetsinstruktioner och i sedvänja. Det måste således undersökas vilka befogenheter grundskolelärare i jämförelse med poliser har att bemöta kränkningar. Sker mental förberedelse under utbildningen, finns det någon arbetsinstruktion som ger härledning om hur kränkande handlingar ska bemötas och förbereds grundskolelärare genom sedvänja mot kränkande behandling.

Som jämförelseyrke har jag valt att använda poliser på grund av att gränsen primärt stadgades att gälla dem, men också med anledning av att poliser förbereds på en rad olika sätt som kan bli aktuella att jämföra med hur grundskolelärare förbereds.

4.2 Befogenheter i lag

Högsta domstolen har som sagt ansett att poliser är särskilt utsatta under myndighetsutövandet och därmed inte har samma möjlighet till kränkningskadestånd. Samtidigt har konstaterats att poliser har tilldelats särskilda befogenheter i lag som ett verktyg att möta kränkande behandling. Vad som åsyftas här torde vara polisens befogenheter att använda

---

⁴⁶ Proposition 2000/01:68 s. 50, 66, NJA 1994 s. 395.

⁴⁷ 10 § PL, 17 kap. 1 § BrB.

våld i enlighet med 10 § Polislag 1984:387 (härefter förkortat PL) och tjänstemannaskyddet i 17 kap. 1, 2 §§ BrB.

I 10 § PL stadgas att en polisman får, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt, använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd. I paragrafen listas även en rad situationer där våld är befogat. En situation då polisman får använda våld, med förutsättning att de andra rekvisiten är uppfyllda, är då denne möts med våld eller hot om sådant. Det stadgas också att en polismän enligt ovan får använda våld om det är fråga om en straffbelagd handling eller en fara för annans hälsa eller liv. Det kan här vara tal om en kränkande handling som polismannen har rätt att avbryta med våld om situationen så kräver.

Dessa befogenheter för polismän kan för grundskolelärare närmast kopplas till de särskilda befogenheter de har enligt 5 kap. Skollag 2010:800 (härefter förkortat SL). Läraren får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero eller för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande. De åtgärder som kan bli aktuella är utvisning ur undervisningslokalen, kvarsittning i skolan efter att skoldagens undervisning slutat eller omhändertagande av föremål som används på ett sätt som är störande⁴⁸.

Det kan redan nu efter en kort genomgång av befogenheterna för dels polismän och dels grundskolelärare, konstateras att innebörden av själva förhindrandet torde vara annorlunda. Polisens befogenheter syftar till att förhindra handlingar som bland annat kan vara kränkande mot någon⁴⁹ medan lärarens befogenheter kanske snarare syftar till att upprätthålla ordningen i undervisningslokalen⁵⁰.

Vidare har polismän ett utökat skydd i egenskap av tjänstemän. I 17 kap. 1 § stadgas att den som med våld eller hot om våld förgriper sig på tjänstemannen under myndighetsutövandet kan dömas för våld eller hot mot tjänsteman. Denna regel gäller emellertid även grundskolelärare då arbetet med att sätta betyg tillhör myndighetsutövande.⁵¹ Det kan i och för sig

---

⁴⁸ 5 kap. 7, 8, 22 §§ SL.

⁴⁹ 1, 2 §§ PL.

⁵⁰ 5 kap. 6 § 1 st. SL.

⁵¹ SOU 2010:96 s. 54.

diskuteras huruvida denna regel utgör en befogenhet eller inte. Tjänstemannaskyddet syftar kanske snarare till att utöka skyddet för tjänstemän genom regelns preventiva effekt.

Sammantaget är det svårt och kanske inkorrekt att likställa de befogenheter polismän har jämfört med de befogenheter grundskolelärare har att värja sig mot och förhindra eventuella kränkande behandling. Reglerna torde således inte förebygga grundskolelärares mentala beredskap mot kränkande behandling från elever, huvudsakligen på grund av att befogenheterna yrkesrollerna emellan har olika syften. Men också på grund av att yrkesgrupperna har olika arbetsuppgifter, där polismän har i uppgift att bland annat upprätthålla ordning och säkerhet medan grundskolelärare ska utbilda barn och ungdomar. För att grundskolelärare ska kunna utföra sina arbetsuppgifter krävs emellertid ibland att andra aktioner än de normala tas, men dessa särskilda aktioner att behöva motarbeta kränkningar torde ligga närmare polismäns normala arbetsuppgifter än grundskolelärares.

Det kan emellertid tänkas att grundskolelärare blir medvetna och mentalt förberedda på andra sätt, därmed finns anledning att vidare undersöka om det finns inslag av sådant i utbildningen.

4.3 Under utbildningen

För att få arbeta som polis eller grundskolelärare i Sverige idag ska vederbörande genomgå en utbildning gällande respektive yrke. Både polisprogrammet och de lärarprogram som finns runt om i Sverige torde vara relativt omfattande. Det är därmed aktuellt att undersöka huruvida det finns inslag av förberedelse mot kränkande behandling under respektive utbildning.

Under polisprogrammet genomgår studenterna en rad moment som kan anses förebyggande mot kränkande behandling. Bland annat studeras psykisk ohälsa, social utsatthet och diskriminering, tre områden som kan vara bra att ha kunskap om vid hantering av personer som kan komma att handla på ett kränkande sätt. Polisstudenterna genomför även praktiska övningar som ska simulera hur det kan se ut i verkligheten. En del av dessa övningar kan bestå i att möta personer som är hotfulla eller våldsamma.⁵²

Sammantaget innehåller polisens utbildning mycket som förbereder dem mentalt för att möta kränkningar. Det kan således inte krävas mycket av gemene man som genomför ut-

---

⁵² Utbildningsprogram 2012, Polisprogrammet.

bildningen att räkna ut att det kan komma att vara vanligt med personer som är hotfulla eller våldsamma inom yrkesutövandet och att kränkande behandling kan bli aktuellt.

Vidare ska detta sättas i jämförelse med hur grundskolelärare förbereds under deras utbildning.

För lärare finns inte, som för poliser, en specifik utbildning för alla. Upplägget av kurser under utbildningen styrs istället till viss del av ämnes- och platsvalet. Det kan röra sig om olika ämnen eller olika nivåer i skolan. Med olika ämnen menar jag till exempel svenska kontra historia och med nivåer syftar jag på skillnader i plan, till exempel grundskola kontra särskola. Platsen spelar roll på grund av att olika lärosäten har olika upplägg på liknande utbildningar. Jag har studerat flera högskolors upplägg för utbildning av högstadielärare. Många av uppläggen innehåller inslag av konflikthantering vilket torde vara förberedande i behandlingen av elever som handlar kränkande. Tillsammans med konflikthantering innehåller även många programupplägg psykologiska kurser där barn och ungdomars utveckling studeras, kanske sker dessa snarare ur en pedagogisk synvinkel men torde ändå kunna bidra till förståelsen för stökiga elever vilket i sin tur ger mental förberedelse mot kränkningar.⁵³

Återigen kan konstateras att grundskolelärare knappast kan sägas förbereds på ett sätt som kan jämföras med hur poliser utbildas. Fokus för högstadielärare torde inte vara på kränkningar medan polisutbildningen direkt under bland annat praktiska övningar lär sig hantera hot, våld eller andra förfaranden som kan uppfattas som kränkande. Även om högstadielärarnas utbildning innehåller flera nyttiga inslag av som sagt bland annat konflikthantering.

En näst sista aspekt att ta hänsyn till härnäst är hur poliser och grundskolelärare, när de färdigutbildats och kommer ut i arbetslivet, informeras eller på andra sätt förbereds mot kränkande behandling.

4.4 Arbetsinstruktioner

Många yrkesgrupper arbetar utifrån en arbetsinstruktion som beskriver hur arbetet ska bedrivas, det torde i synnerhet gälla myndigheter i egenskap av statliga offentliga organ. Det råder ingen tvekan om att poliser såsom våldsutövare bevakas och därmed torde vara

---

⁵³Programbeskrivning Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping 2012, utbildningsöversikt Lunds universitet 2012.

tvungna att arbeta utifrån satta riktlinjer. Arbetsinstruktioner kan vittna om hur arbetsmiljön ser ut med anledning av hur det är tänkt att vederbörande ska agera.

Polisen följer diverse olika instruktioner som sammanställs i Rikspolisstyrelsens författningssamling. Instruktionerna utgör föreskrifter och allmänna råd och kan gälla allt som ingår i polisens verksamhet. Den främsta instruktionen gällande hot och våld torde vara 10 § PL som behandlats under rubriken *befogenheter i lag*.

Grundskolelärares närmaste motsvarande instruktion är läroplanen. I läroplanen talas bland annat om att lärare ska främja de grundläggande demokratiska värderingarna och förmedla och förankra respekt för mänskliga rättigheter.⁵⁴ Det framgår även av läroplanen att alla som arbetar i skolan ska motverka all diskriminering som kan innebära kränkande behandling⁵⁵. Dessa riktlinjer kan anses bättre anpassade mot kränkande behandling än de befogenheter grundskolelärare har enligt 5 kap. SL som kanske främst riktar sig mot ordningsstörande moment.

Jag vill därmed påstå att grundskolelärare förhållandevis instrueras att aktivt motverka kränkande behandling och att en viss beredskap därmed finns.

4.5 Sedvänja och allmän vetskap

De kanske viktigaste faktorerna torde vara vad som faktiskt sker i arbetet, vad som är sedvänja inom arbetet och övriga omständigheter som kan göra yrkesgruppen mentalt förberedd mot kränkande behandling. Högsta domstolen grundade som bekant den undre gränsen i NJA 1994 s. 395. Där angavs bland annat att poliser under myndighetsutövandet oftare än andra yrkesgrupper blir offer för skymfliga uttalanden och våld vilket folk i allmänhet skulle uppfatta som kränkande.

Vi har redan konstaterat att grundskolelärare också tillhör en relativt utsatt yrkesgrupp i och med den statistik om hot och våld med mera som framgår under rubriken *utsatta yrkesgrupper*. Men vad som kan vara intressant att undersöka närmare är vilken vetskap och sedvänja som finns hos poliser respektive grundskolelärare och som därmed verkar för bättre förberedelse mot kränkningar.

---

⁵⁴ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 s. 7.

⁵⁵ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 s. 12.

Vid det här laget torde det inte råda några tvivel på att polisen i sitt arbete utsätts för hot och våld i tjänsten. Därmed finns anledning att anta att det är sedvänja inom polisen att vara inställd på att riskerna är högre för dem, än inom andra yrkesgrupper, att mötas av kränkande behandling. Denna vetskap torde kunna innebära den mentala förberedelse som Högsta domstolen talar om i NJA 1994 s. 395.

Grundskolelärare handskas med barn och ungdomar och det torde som sagt vara allmänt känt att dessa inte alltid utvecklat social förmåga såsom vuxna. Med detta i åtanke krävs inte mycket för att lista ut att grundskolelärare kan bli måltavlor för denna bristande utveckling. Jag gissar emellertid att det kan skilja mycket mellan olika skolor och områden hur utsatta grundskolelärare på respektive plats egentligen är, men på det hela taget finns ingen anledning att anta att grundskolelärare inte vet om att det finns en risk att de utsätts för kränkande behandling från eleverna.

Det kan således konstateras att grundskolelärare liksom poliser har vetskap om att de under tjänsteutövandet kan bli utsatta för kränkande behandling. Med detta vill jag ha sagt att den mentala förberedelse som talas om i aktuell rättspraxis om den undre gränsen inte är omöjlig att uppnå även för grundskolelärare.

5 Sammanfattande slutsatser

I syftet presenteras tre frågeställningar, om gränsen gällande vissa yrkesgruppers möjlighet till kränkningskadestånd även ska gälla grundskolelärare, om grundskolelärare är att anse som en utsatt yrkesgrupp samt om de är mentalt förberedda mot kränkningar. Den första frågan utgör huvudsyftet medan de två senare är nödvändiga att besvara innan huvudsyftet kan besvaras. I denna del kommer jag att besvara dessa tre frågor med fokus på huvudsyftet. Vad som också kan vara bra att ha i åtanke är det skadeståndsrättsliga perspektivet uppsatsen har. Det är inte meningen att straffrätt ska blandas in mer än nödvändigt.

Den första frågan att besvara är alltså huruvida grundskolelärare utgör en utsatt yrkesgrupp eller inte. Detta är viktigt att besvara på grund av att det utgör ett av kraven som Högsta domstolen primärt stadgat om den undre gränsen. Högsta domstolen uttryckte att särskilda yrkesgrupper som normalt under tjänsteutövandet utsätts för kränkande behandling inte alltid är berättigade skadestånd på grund av detta. En undre gräns för vad dessa ska anses mentalt förberedda för och som därmed ska ingå i yrket måste finnas. Jag kommer lägga fokus fråga två, huruvida grundskolelärare ska anses mentalt förberedda mot kränkningar, i ett senare skede av slutsatsen, och avslutningsvis besvara huvudsyftet.

När Högsta domstolen först stadgade riktlinjerna om gränsen nämndes endast polisen som särskild yrkesgrupp. Det första stadgandet kan således endast anses omfatta polismän under tjänsteutövandet. Regeln kom emellertid att utvidgas i en proposition där hänvisning till Högsta domstolen gjordes. I propositionen utvidgades vilka yrkesgrupper som ska anses särskilt utsatta för till exempel hot och våld. Här nämns, förutom polismän, även ordningsvakter och en del anställda inom kriminalvården och psykiatrin. Regeringen gjorde således en sedvanlig analog tillämpning vilket öppnar upp för en vidare tolkning av Högsta domstolens stadgande om särskilda yrkesgrupper. Frågan huruvida grundskolelärare även kan omfattas kan därmed bli aktuell.

Utsattheten kan ta olika form och olika angrepp är relevanta. Utgångspunkten ligger i 2 kap. 3 § SkL där det stadgas om kränkningskadestånd. Huvudsyftet utgår ifrån denna regel. I paragrafen nämns fyra, varav tre för uppsatsen aktuella, angrepp som är skadeståndsgrundande. De aktuella är angrepp mot annans person, frid eller ära. Dessa tre begrepp kan i sin tur delas in i olika brott. Angrepp mot annans person avser handlingar mot någons liv, hälsa eller kroppsliga integritet. Ett sådant brott kan vara misshandel, våld mot tjänsteman eller vållande till kroppsskada. Angrepp mot annans frid avser främst två brott, olaga hot

och ofredande. Angreppen mot annans ära utgörs primärt av ärekränkingsbrotten där förtal och förolämpning är av störst relevans. Många brott är uteslutna på grund av deras karaktär eller allvarlighetsgrad. Om brottet alltså inte är relevant för uppsatsen eller om de är av för allvarlig karaktär har de lämnats utan hänsyn.

Så gott som alla dessa angrepp torde kunna bli aktuella mot grundskolelärare. Mest förekommande är sannolikt förolämpningsbrottet då detta brott ligger nära till hands för ett barn eller en ungdom som av olika anledningar handlar kränkande.

Angreppen som riktar sig mot grundskolelärare utförs av en arbetskamrat, en person utifrån men framför allt av elever i åldern 7 till 16 år. Att handskas med barn och ungdomar i den åldern innebär en utsatthet på grund av att eleverna inte ännu fullt utvecklat social förmåga och empati.

Utsattheten för grundskolelärare måste emellertid sättas i förhållande till utsattheten för den yrkesgrupp som Högsta domstolen först stadgade regeln om möjlighet till kränkingskadestånd, det vill säga poliser. Att poliser under tjänsteutövandet lider risk att utsättas för någon typ av kränkande angrepp torde vara allmänt känt. På grund av yrkets natur vill jag därmed påstå att polismän är utsatta av en annan grad och för grövre angrepp. Gränsen har som sagt emellertid utvidgats att gälla fler yrkesgrupper, till exempel anställda inom psykiatrin. Således torde graden av utsatthet och slaget av angrepp inte vara avgörande för bestämmandet om utsatthet. Fokus ska istället läggas på om yrkesgruppen kan anses utsatt i förhållande till de egna omständigheterna. Detta torde innebära att grundskolelärares utsatthet torde kunna bli aktuell.

Statistik visar att grundskolelärare oftare än många andra yrkesgrupper blivit utsatta för hot och våld eller upplevt annan konflikt på arbetsplatsen.

Sammantaget vill jag påstå att grundskolelärare på grund av den särskilda arbetssituationen med barn och ungdomar är att anse som utsatta och att det tillhör grundskolelärares vardag att handskas med angrepp som personer i allmänhet skulle kunna uppfatta som kränkande.

Den andra frågan att ta ställning till är om grundskolelärare är att anse som mentalt förberedda för kränkande behandling under tjänsteutövandet, det vill säga mentalt förberedda mot den utsatthet som ovan konstaterades. För att kunna göra detta ska grundskolelärares

förutsättningar för den mentala förberedelsen sätts i förhållande till hur polismän är mentalt förberedda.

Högsta domstolen är något knapphändig i sin förklaring till varför polismän ska anses bättre mentalt förberedda än andra yrkesgrupper. Det stadgas att de laga befogenheter polismän har och den vetskap polismän har om riskerna yrket medför gör dem bättre mentalt förberedda. Jag anser att det även är en fråga om hur yrkesgruppen utbildas och vad som anges i eventuella arbetsinstruktioner.

Polismän har som sagt givits särskilda befogenheter att bemöta brottsliga handlingar som kan vara kränkande. Befogenheterna utgörs av våldsbefogenheterna i 10 § PL. Grundskolelärares närmaste motsvarighet till detta torde vara de särskilda befogenheter de har i samband med elevers ordningsstörande uppträdande. De åtgärder som kan bli aktuella är enligt 5 kap. SL utvisning ur undervisningslokalen, kvarsittning i skolan efter att skoldagens undervisning slutat eller omhändertagande av föremål som används på ett störande sätt. Jag vill emellertid påstå att dessa befogenheter yrkesrollerna emellan har olika syften, där polisens befogenheter direkt syftar till att hindra bland annat kränkande handlingar medan grundskolelärares befogenheter kanske snarare syftar till att upprätthålla ordningen i undervisningslokalen.

Yrkesgrupperna har som tidigare nämnts olika arbetsuppgifter, där polismän har i uppgift att bland annat upprätthålla ordning och säkerhet medan grundskolelärare ska utbilda barn och ungdomar. För att grundskolelärare ska kunna utföra sina arbetsuppgifter krävs emellertid att andra aktioner än de normala tas, men dessa särskilda aktioner att behöva motarbeta kränkningar torde ligga närmare polismäns normala arbetsuppgifter än grundskolelärares.

Vidare har polismän och grundskolelärare ett utökat skydd i form av tjänstemannaskyddet. Tjänstemannaskyddet innebär att den som med våld eller hot om våld förgriper sig på en tjänsteman i dennes myndighetsutövande kan dömas för våld eller hot mot tjänsteman. Tjänstemannaskyddet syftar emellertid kanske snarare till att utöka skyddet för tjänstemän genom regelns preventiva effekt och innebär egentligen ingen utökad mental förberedelse mot kränkningar.

Hur en yrkesgrupp utbildas kan ge mental förberedelse mot kränkningar då yrkesgruppen under utbildningen förbereds för situationer som är vanliga i tjänsteutövandet.

Under polisprogrammet tränas polismän mot kränkningar på en rad olika sätt, framför allt sker praktisk övning där polisstudenterna utsätts för simuleringar liknande verkligheten med inslag av hot och våld. Grundskolelärare och specifikt högstadielärare genomgår ofta konfliktträning under utbildningen. Men återigen kan konstateras att syftet med utbildningen för de olika yrkesgrupperna torde vara olika.

En arbetsinstruktion kan vittna om hur arbetsmiljön ser ut med anledning av hur det är tänkt att yrkesgruppen ska agera i en viss situation. Polisen följer en rad instruktioner som sammanställs i Rikspolisstyrelsens författningssamling. Den kanske främsta instruktionen torde vara den redan nämnda befogenheten om våldsanvändning.

Grundskolelärares arbetsinstruktion är läroplanen, i vilken demokratiska värderingar och respekt för mänskliga rättigheter stadgas. Det framgår även av läroplanen att skolan ska motverka all diskriminering som kan innebära kränkningar. Dessa riktlinjer är anpassade mot kränkning på ett bättre sätt än de särskilda befogenheterna i 5 kap. SL.

I det primära stadgandet om den undre gränsen uttryckte Högsta domstolen att en huvudanledning till varför polismän inte ska ha samma möjlighet till kränkningsskadestånd är vetskapen om att de kan utsättas för kränkande behandling. Grundskolelärare handskas som sagt med barn och ungdomar i åldrarna 7 till 16 år med en inte fullt utvecklad social förmåga. Det torde därmed inte komma som en nyhet för en grundskolelärare att kränkande behandling kan förekomma.

Sammantaget är det egentligen endast arbetsinstruktionen i form av läroplanen och vetskapen som talar för att grundskolelärare kan anses mentalt förberedda mot kränkningar under tjänsteutövandet. Vetskapen torde här väga tyngst i bedömningen. När grundskolelärares mentala förberedelse sätts i jämförelse med polisens är grundskolelärares emellertid relativt liten. Förberedelsegraden måste emellertid sättas i förhållande till vad yrkesgruppen egentligen har att vara förberedd för, och här skiljer det sig mellan grundskolelärare och poliser. Med detta menar jag att polismän utsätts för grövre kränkningar än grundskolelärare.

Vetskapen innebär emellertid att grundskolelärare kan förbereda sig mentalt för kränkande behandling.

Huvudsyftet kom att bli svårare att besvara än väntat. Frågan gäller huruvida grundskolelärare såsom andra särskilt utsatta yrkesgrupper, till exempel poliser och ordningsvakter, ock-

så ska ha sämre möjlighet till skadestånd på grund av vissa mindre allvarliga kränkande handlingar.

Med anledning av att grundskolelärare ansetts utsatta i förhållande till den specifika arbetsmiljö de arbetar i och på grund av att grundskolelärare måste anses ha vetskap om att de kan bli föremål för kränkande behandling, vill jag påstå att grundskolelärare såsom bland annat poliser och ordningsvakter inte kan medges skadestånd vid varje kränkande situation utan att en undre gräns måste gälla.

Avslutningsvis vill jag för den intresserade läsaren påpeka att ett relevant rättsfall ska behandlas av Högsta domstolen, där Högsta domstolen ska avgöra hur mycket en ordningsvakt måste tåla under tjänsteutövandet.⁵⁶ Detta med anledning av att ordningsvakten fått ett slag i ansiktet och blivit dödshotad av gärningsmannen. Det är möjligt att Högsta domstolen här kommer att ge en mer specifik bedömning av vad som egentligen ingår i en ordningsvakts arbetsuppgifter vilket torde ha stor relevans för var gränsen som stadgades i NJA 1994 s. 395 ska dras.

---

⁵⁶ Identifikationsnummer: T 5408-11.

6 Referenslista

Rättspraxis

NJA 1989 s. 374

NJA 1994 s. 395

NJA 1994 s. 557

NJA 1997 s. 315

NJA 1997 s. 572

NJA 1999 s. 725

NJA 2005 s. 738

RH 2002:5

RH 2006:16

Offentligt tryck

Prop. 1972:5. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m.

Prop. 2000/01:68. Ersättning för ideell skada

Ds 2007:10. Skadeståndfrågor vid kränkning

SOU 2010:96. Riktiga betyg är bättre än höga betyg – Förslag till omprövning av betyg

Brottskadenämndens verksamhetsberättelse 1990/91

Arbetsmiljöstatistik rapport 2010:3, Arbetsmiljön 2009, Arbetsmiljöverket

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011

Polisprogrammet, utbildningsprogram, 2012

Programbeskrivning Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping samt utbildningsöversikt Lunds universitet, 2012

Brottsoffermyndighetens referatsamling, diarienummer:

321/06

2365/06

704/10

5433/10

5698/10

12077/10

Doktrin

Bengtsson, B & Strömbäck, E, Skadeståndslagen: En kommentar, Nordstedts Juridik AB 2011

Fredriksson, K & Selén, J, Hot och våld i arbetslivet, Statistiska centralbyrån 2005

Hellner, J & Radetzki, M, Skadeståndsrätt, Nordstedts Juridik AB 2009

Holmqvist, L, Leijonhufvud, M, Träskman, P & Wennberg, S, Brottsbalken: En kommentar, del 1 (1 - 12 kap.), Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m., Nordstedts Juridik AB 2009

Holmqvist, L, Leijonhufvud, M, Träskman, P & Wennberg, S, Brottsbalken: En kommentar, del 2 (13 – 24 kap.), Brotten mot allmänheten och staten m.m., Nordstedts Juridik AB 2009